DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-713-0-17

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КЛІМАТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Козмуляк К. А.

ВСТУП

На початку XXI сторіччя міжнародне співтовариство визнало, що глобальні кліматичні зміни становлять одну з ключових загроз для сталого розвитку, світової економічної системи та міжнародного правопорядку. Зазначений деструктивний вплив виражається у зростанні прямих і опосередкованих ризиків для енергетичної безпеки, деградації екосистем, дефіциту продовольчих та водних ресурсів, а також у виникненні безпосередніх загроз для санітарно-епідеміологічного благополуччя, життя та здоров'я населення.

Впродовж останніх двадцяти років кліматичний порядок денний посів провідне місце у структурі міжнародних відносин. Це зумовило активну співпрацю світового співтовариства в частині розробки та імплементації глобальних і національних правових стратегій, спрямованих на скорочення емісії парникових газів та системне нормативне забезпечення переходу всіх секторів національних економік і сфер людської життєдіяльності на принципи низьковуглецевого розвитку.

Представники еколого-правової науки наголошують на тому, що «екологічні ризики кліматичних змін безпосередньо впливають і на реалізацію фундаментальних прав людини»[1]. Також погоджуємось із твердженням, що «гарантоване Конституцією України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля нерозривно пов'язане із належним врегулюванням питань охорони клімату»[2].

Питання запобігання змінам клімату особливо гостро відчуваються в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії росії. Згідно з даними міжнародних досліджень, починаючи з Першої світової війни, спостерігається тенденція до перманентного посилення руйнівного впливу збройних конфліктів на екосистеми. Зазначене обумовлено стрімким зростанням руйнівного потенціалу сучасного озброєння, що завдає масштабної шкоди навколишньому природному середовищу. Зокрема,

[1] Балюк Г.І.; Власенко Ю.Л. Формування правового режиму клімату в Україні: імплементація європейських та міжнародних стандартів. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2026, № 2.2. С. 15. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.1 (дата звернення – 06.06.2026)

[2] Оверковська Т. К. Правові засади охорони клімату в Україні. *Право і суспільство.* 2022. № 6. С. 146. DOI https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.22 (дата звернення – 06.06.2026)

військова агресія проти України спричинила кризові явища не лише у сфері глобальної продовольчої безпеки, а й змістила вектор економічних та екологічних наукових досліджень на світовому рівні. З'являється все більше досліджень про істотний вплив війни в Україні на зміну клімату. Безпосереднім наслідком ведення воєнних дій є критичне забруднення атмосферного повітря. У результаті детонації ракет і артилерійських боєприпасів відбувається емісія широкого спектра шкідливих хімічних сполук – оксиду вуглецю, діоксиду азоту, оксиду азоту, формальдегіду та інших високотоксичних речовин, що призводить до стійкого антропогенного забруднення довкілля. В результаті вибуху відбувається повне окиснення речовин із подальшим вивільненням продуктів хімічної реакції в атмосферне повітря. Ключовий компонент цих викидів – діоксид вуглецю. Він, хоча і не належить до токсичних сполук, проте становить загрозу в контексті зміни клімату, оскільки є парниковим газом[3]. Окрім цього, росія обстрілює українські нафтобази та промислові підприємства, які у своїй діяльності використовують різні хімічні речовини. А це також десятки тисяч тон шкідливих речовин, що потрапляють в атмосферу.

У доктрині міжнародного екологічного права підкреслюється, що «кліматична безпека стала складовою загальної концепції міжнародної безпеки, що зумовлює впровадження правоохоронних, регуляторних та адміністративних заходів на національному рівні»[4].

Слід констатувати, що стан наукового дослідження правової охорони клімату в Україні є фрагментарним та потребує розвитку і поглиблення. Окремі наукові напрацювання у цій сфері наявні в роботах Г.І. Балюк, Ю.Л. Власенко, А.П. Гетьмана[5], Н.Р. Малишевої[6], М.В. Шульги. Значну увагу питанню клімату як об'єкта правової охорони приділено К.А. Прохоренко[7]. Кузнєцова С.В. зосередила свої дослідження на становленні і

[3] ХІМІЧНЕ ЗАБРУДНЕННЯ ВІД БОЙОВИХ ДІЙ. URL: HTTPS://LG.DEI.GOV.UA/POST/1479 (ДАТА ЗВЕРНЕННЯ – 06.06.2026)

[4] Voigt C. The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation.Review of European, Comparative & International Environmental Law. 2023. Vol. 32, No. 2. P. 239. DOI: https://doi.org/10.1111/reel.12514 (дата звернення – 06.06.2026)

[5] Гетьман А.П., Лозо В.І. Правовий захист клімату Землі: історична динаміка, основні компоненти й перспективи розвитку Кіотського процесу. *Проблеми законності.* 2012. Вип. 120. С. 104-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2012_120_13 (дата звернення – 06.06.2026)

[6] Малишева Н. Р. Етичні принципи – правові норми: діалектика взаємодії (роздуми в контексті прийняття Декларації етичних принципів, пов'язаних зі зміною клімату). *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 176-183. URL: https://pravova-derzhava.org/pravova-derjava-issue-29-2018-176 (дата звернення – 06.06.2026)

[7] Прохоренко К.А. Клімат як об'єкт еколого-правової охорони в України: автореф дис. канд.юрид.наук: 12.00.06. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2013. 16 с.

розвитку правового регулювання охорони клімату в Україні[8], а також на формуванні концепції низьковуглецевого зростання та охорони клімату[9]. Еколого-правову політику України в сфері адаптації до зміни клімату детально вивчає Романко С.М.[10] Науково-правовий аналіз Паризької угоди в контексті Рамкової конвенції ООН про зміну клімату як фундаментальної основи для розробки та впровадження національної стратегії протидії кліматичним змінам представлено у відповідній науковій праці Сушик О.В.[11] Правове регулювання просторового планування в контексті кліматичних змін вивчають Ігнатенко І.В. та Лейба Л.В.[12]

Останнім часом чимало досліджень присвячено аналізу європейського законодавства та адаптації до нього законодавства України. Зокрема, у статті Адміністративно-правове регулювання питання кліматичної нейтральності у Європейському Союзі[13] проаналізовано значну кількість наукових праць у цій сфері. Також авторами констатовано, що «акти ЄС формулюють основні вимоги стосовно досягнення кліматичної нейтральності у визначені строки та стимулювання використання відновлюваних джерел енергії». Проведено аналіз нормативного масиву права ЄС, за результатами якого запропоновано класифікацію відповідних правових актів на дві категорії: ті, що формують передумови для переходу до кліматичної нейтральності, та ті, що безпосередньо забезпечують її досягнення.

1. Акти міжнародного права та ЄС у сфері охорони клімату

Українське законодавство у сфері збереження клімату перебуває на етапі становлення. На його розвиток впливають норми міжнародного права та

---

[8] Кузнєцова С.В. Становлення правового регулювання охорони клімату в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки.* 2014. Вип. 64. С. 297-304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_44 (дата звернення – 06.06.2026)

[9] Кузнєцова С.В. Правові засади формування в Україні концепції низьковуглецевого зростання та охорони клімату. *Правова держава*. 2015. Вип. 26. С. 319-327. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2015_26_40 (дата звернення – 06.06.2026)

[10] Романко С.М. Кліматичні стратегії міст як політико-правовий інструмент адаптації до зміни клімату. *Екологічне право*. 2016. №1-2, С. 119-121. URL: http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/38.pdf (дата звернення – 06.06.2026)

[11] Сушик О.В. Правова характеристика паризької угоди як основи формування національної політики протидії змінам клімату (кліматичної політики). *Нове українське право*. Вип. 4, 2021. С. 124–130. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.19 (дата звернення – 06.06.2026)

[12] Ігнатенко І.В., Лейба Л.В. Правове регулювання просторового планування в контексті кліматичних змін. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025 № 2. С. 450-457. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.65 (дата звернення – 06.06.2026)

[13] Ковбас І.В., Струтинська-Струк Л.В., Зетко Б.І. Адміністративно-правове регулювання питання кліматичної нейтральності у Європейському Союзі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 44. С. 399-408. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15482225 (дата звернення – 06.06.2026)

акти ЄС у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію).

У 1997 році Україна ратифікувала Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату. На розвиток Рамкової конвенції ООН про зміну клімату в межах 21-ї Конференції сторін (яка проходила з 29 листопада по 12 грудня 2015 року) було ухвалено Паризьку угоду. Необхідність її прийняття обумовлювалася тим, що попередні міжнародно-правові інструменти, зокрема Кіотський протокол, виявилися неспроможними забезпечити належне залучення держав та не сформували ефективних організаційно-правових механізмів для досягнення глобальної стабілізації кліматичної системи. Згідно зі статтею 2 Паризької угоди, її фундаментальною метою визначено інтенсифікацію глобального реагування на загрози, викликані зміною клімату, у нерозривному зв'язку із забезпеченням сталого розвитку та подоланням бідності. Це має базуватися на принципі спільної, але диференційованої відповідальності, що реалізується з обов'язковим урахуванням специфіки національних можливостей і потенціалу кожної держави-учасниці[14].

Для України питання мінімізації емісії парникових газів перебуває в єдиній площині із системним зниженням частки використання викопного палива, забезпеченням енергетичної незалежності держави, урізноманітнення джерел і маршрутів постачання енергоресурсів, а також із глобальним забезпеченням її сталого розвитку в цілому.

Важливим поштовхом для наближення українського законодавства до права ЄС стала Угода про асоціацію. Велика увага в цьому документі приділяється питанням співпраці у сферах охорони довкілля, зокрема, сприянню зменшенню викидів парникових газів, а також сприянню підвищенню енергоефективності та енергозбереження. Особлива увага приділена енергоефективним та екологічно чистим технологіям, розвитку та підтримці відновлюваних джерел енергії (ст. 338). Відповідно до ст. 365 Угоди про асоціацію серед інших цілей співробітництва між ЄС та Україною вказано «розробку та реалізацію політики щодо зміни клімату, зокрема, як зазначено в Додатку XXXI до цієї Угоди». Статті 374 і 376 передбачають, серед іншого, що Сторони розвиватимуть свій науковий потенціал для виконання своїх глобальних обов'язків і зобов'язань щодо захисту навколишнього середовища, включаючи зміну клімату, і посилення

[14] Балюк Г.І., Власенко Ю.Л. Формування правового режиму клімату в Україні: імплементація європейських та міжнародних стандартів. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2026, № 2.2. С. 15. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.1 (дата звернення – 06.06.2026)

співпраці на регіональному та міжнародному рівнях у контексті багатосторонніх угод, таких як ООН Рамкова конвенція про зміну клімату 1992 року.

Важливим для нашого дослідження вважаємо й Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС 2021/1119 від 30 червня 2021 року (далі – Регламент 2021/1119), який закладає правову основу для переходу до кліматичної нейтральності. Цей документ закріплює обов'язок щодо досягнення нульового балансу викидів парникових газів у межах ЄС щонайменше до 2050 року, передбачаючи вихід на рівень негативних (від'ємних) викидів у наступний період. Регламент детермінує проміжні етапи декарбонізації, встановлюючи обов'язкове скорочення парникових газів до 2030 року щонайменше на 55% відносно показників 1990 року, а також аналогічне зниження до 2040 року в обсягах, що підлягають подальшому визначенню Європейською Комісією.

Регламент 2021/1119 фіксує орієнтири у сфері кліматичної адаптації, що полягають у забезпеченні постійного прогресу в частині підвищення адаптаційного потенціалу, посилення стійкості та зменшення вразливості до кліматичних змін у повній відповідності до статті 7 Паризької угоди. На виконання зазначених положень на рівні ЄС затверджено Нову стратегію з адаптації до зміни клімату, що кореспондує з обов'язком держав-членів ЄС ухвалити й реалізувати відповідні національні стратегічні документи та плани. Крім того, згідно з пунктом 26 преамбули Регламенту 2021/1119, Комісією ініційовано ревізію профільного кліматичного та енергетичного законодавства, зокрема в частині регулювання відновлюваних джерел енергії. Таким чином, правові механізми стимулювання відновлювальних джерел енергії в ЄС перебувають у системному взаємозв'язку із масштабним реформуванням нормативного масиву у сфері кліматичних та енергетичних правовідносин.

Як слушно вказують дослідники, «правове регулювання та стимулювання розвитку відновлювальних джерел енергії в Європейському Союзі передбачає комплексну взаємну ревізію та кореляцію нормативно-правових актів, що регламентують кліматичні та енергетичні відносини»[15].

Аналізований Регламент покладає на кожну державу-члена обов'язок впровадити постійно діючий багаторівневий кліматичний та енергетичний діалог. Він покликаний забезпечити активну участь органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, представників бізнесу, інвесторів та громадськості у процесах обговорення стратегічних

[15]Ковбас І.В., Струтинська-Струк Л.В., Зетко Б.І. Адміністративно-правове регулювання питання кліматичної нейтральності у Європейському Союзі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 44. С. 404. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15482225 (дата звернення – 06.06.2026)

сценаріїв реалізації кліматичної та енергетичної політики ЄС, спрямованих на досягнення довгострокової мети кліматичної нейтральності.

Варто також звернути увагу на Директиву 2009/31/ЄС від 23 квітня 2009 року (у редакції від 24 грудня 2018 року) щодо геологічного зберігання діоксиду вуглецю. У ній зазначено, що технології уловлювання та геологічного зберігання вуглекислого газу є перехідними механізмами, які сприяють пом'якшенню наслідків кліматичних змін. Разом із тим, застосування зазначених технологій не повинно ні у науковому, ні у фінансовому аспектах нівелювати або обмежувати зусилля держав, спрямовані на підтримку політики енергозбереження, розвиток відновлюваних джерел енергії та впровадження інших безпечних і стійких низьковуглецевих технологій.

Регламентом (ЄС) 2021/783 від 29 квітня 2021 року було впроваджено Програму дій з довкілля та клімату (LIFE). Загальною метою Програми LIFE визначено сприяння переходу до сталої, циркулярної, енергоефективної, кліматично нейтральної та стійкої економіки з метою захисту, відновлення та покращення якості навколишнього середовища, включаючи повітря, воду та ґрунт, а також зупинення та зворотного розвитку втрати біорізноманіття та боротьби з деградацією екосистем, зокрема шляхом підтримки впровадження та управління мережею Natura 2000, тим самим сприяючи сталому розвитку. 20 вересня 2022 року було ратифіковано Угоду між Україною та Європейським Союзом про участь України, як асоційованого члена, у Програмі ЄС LIFE.

2. Документи державного планування в сфері запобігання змінам клімату

На виконання норм міжнародного права та з метою приведення відповідності національного законодавства до норм ЄС активно розвивається й національне правове регулювання в Україні. Перш за все, вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі документів державного планування. Розглянемо їх у хронологічному порядку.

У 2018 році Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) затвердив Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року (далі – СНВР). Документ розроблено на виконання міжнародних зобов'язань України згідно з пунктом 19 Статті 4 Паризької угоди, пунктом 35 Рішення 1/CP.21 Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Як зауважував тодішній Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак: «Україна однією з перших країн світу розробила відповідну Стратегію і взяла на себе відповідальність за перехід економіки країни на низьковуглецевий розвиток. Цей документ передбачає скорочення викидів і збільшення поглинання парникових газів, впровадження екологічно безпечного виробництва із застосуванням «зелених» технологій в усіх

секторах економіки»[16]. Стратегія основним завданням визначала перехід до низьковуглецевої моделі енергетичної системи, що передбачає системний розвиток генерації екологічно чистої електричної та теплової енергії, а також інтенсифікацію процесів енергоефективності й енергозбереження в усіх секторах національної економіки та на об'єктах житлово-комунальної інфраструктури. Також завданням визначено збільшення обсягів поглинання й утримання вуглецю через упровадження адаптованих до кліматичних змін передових практик у сферах лісового та сільського господарства. Одним з основних розділів Стратегії є розділ, присвячений проблемі декарбонізації енергетики України[17].

У системі джерел екологічного права України Стратегія постає як фундаментальний інструмент державного планування, що має природу «м'якого права». Її основним завданням є визначення стратегічного вектору декарбонізації, який буде імплементовано у норми галузевого законодавства, зокрема у сферах енергетики, промисловості та землекористування.

Варто відзначити, що документ прийнято до початку повномасштабного вторгнення і він не відображає специфіки воєнного стану. Втім, Стратегія важлива в контексті «зеленого відновлення» та діє як правовий бар'єр, що унеможливлює відновлення енергоємної та технологічно відсталої інфраструктури. Вона закріплює перехід до низьковуглецевої моделі розвитку як обов'язкову умову відбудови країни. Це забезпечує відповідність національного законодавства екологічним стандартам ЄС, що є критично важливим для інтеграції України до єдиного європейського ринку.

У кінці 2019 року прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Ним передбачено кілька кліматичних цілей, серед яких: збільшення використання відновлювальних джерел енергії до 2030 року на 17%; скорочення рівнів викидів парникових газів до 60% порівняно з обсягами 1990 року. Також зафіксовано намір щодо забезпечення скорочення викидів парникових газів відповідно до міжнародних зобов'язань України та розробку заходів зі скорочення викидів парникових газів до 2030 року на 60% порівняно з 2015 роком (37,8%).

Окремі положення, які стосуються запобіганню зміни клімату містяться у розпорядженні КМУ № 373-р від 21 квітня 2023 року, яким схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2050 року. Ця стратегія вже

[16]Прийнято Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://legalhub.online/energetyka/pryjnyato-strategiyu-nyzkovugletsevogo-rozvytku-ukrayiny-do-2050-roku/ (дата звернення – 06.06.2026)

[17] Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/LEDS_ua_last.pdf (дата звернення – 06.06.2026)

визначила курс на повну трансформацію енергосистеми та врахувала виклики повномасштабного вторгнення. Хоча повний текст документа є недоступним в публічному просторі, про її зміст можна говорити на основі окремих аналітичних матеріалів щодо неї[18]. Енергетична стратегія виконує важливу роль і у формуванні правових засад протидії зміни клімату. Вона продовжує політику декарбонізації в енергетичному секторі та закріплює перехід від викопного палива до низьковуглецевої моделі розвитку, де пріоритет надається розбудові безпечної атомної генерації та стрімкому нарощенню частки відновлюваних джерел енергії. Стратегією передбачено впровадження малих модульних ядерних реакторів, систем накопичення енергії та розбудови водневої інфраструктури. Важливим аспектом кліматичної стійкості є закладений у документі принцип децентралізації генерації, який не лише зміцнює енергобезпеку в умовах воєнних загроз, а й мінімізує ризики системних збоїв. Таким чином, ця Стратегія запобігає відновленню застарілих енергоємних потужностей та покликана забезпечити гармонізацію українського енергетичного сектору з кліматичними стандартами ЄС та принципами Європейського зеленого курсу.

Важливим для нашого дослідження вважаємо також розпорядження КМУ від 30 травня 2024 р № 483-р Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках. Цей документ закріплює перехід від декларативних намірів до конкретного операційного планування. Стратегія до 2035 року виступає як комплексний документ державного планування, який інтегрує кліматичні цілі в систему національної безпеки та економічного відновлення.

Стратегія спрямована на розбудову комплексної основи для впровадження державної кліматичної політики, що базується на принципах сталого та низьковуглецевого розвитку. Особлива увага у Стратегії приділяється мінімізації кліматичних ризиків, підвищенню якості життя населення та обов'язковій інтеграції екологічних цілей у процеси повоєнної відбудови України. Для уникнення декларативності, в документі чітко визначені стратегічні цілі та показники їх досягнення; передбачені завдання, які потрібно виконати для досягнення кожної конкретної стратегічної цілі та очікувані результати від їх виконання. Реалізацію Стратегії планується здійснювати в чотири етапи, на кожному з яких передбачається розроблення та виконання операційного плану заходів з

[18] Довгострокова стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://me.gov.ua/download/ba4565a8-544b-4c90-af84-49b2b718f629/file.pdf (дата звернення – 02.06.2026)

реалізації Стратегії на відповідний період: 2024–2026 рр., 2027–2029 рр., 2030–2032 рр., 2033–2035 рр.

Важливим для цілей нашої роботи вважаємо Розпорядження КМУ від 13 серпня 2024 № 761-р Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання. Цей план дій визначає дорожню карту декарбонізації енергетичного сектору України відповідно до європейських кліматичних стандартів. Документ встановлює чіткі юридичні та технологічні орієнтири для зниження емісії парникових газів, передбачаючи збільшення частки відновлюваних джерел енергії у валовому кінцевому споживанні до 27% у 2030 року. План виступає інструментом реалізації екологічної політики, оскільки прямо спрямований на структурне заміщення викопного палива в електроенергетиці, системах опалення, охолодження та на транспорті, що безпосередньо зменшує антропогенний викид CO_2.

Названий Національний план дій інтегрує державну екологічну політику у загальноєвропейський Зелений курс та забезпечує виконання міжнародних зобов'язань України за Паризькою угодою. Він закладає правове підґрунтя для переходу від концентрованої вуглецевої генерації до розподіленої «зеленої» енергосистеми, що одночасно вирішує завдання кліматичної нейтральності та підвищує стійкість інфраструктури в умовах повоєнного відновлення. Окрім того, План стимулює розвиток ринку біопалива та децентралізованих технологій відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ). Доцільно наголосити, що розвиток та експлуатація відновлюваних джерел енергії становлять один із пріоритетних векторів державної енергетичної політики України. Даний напрям орієнтований на раціональне заміщення й заощадження традиційних викопних паливно-енергетичних ресурсів, мінімізацію антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та запобігання дестабілізації кліматичної системи. Поряд із цим, інтенсифікація використання ВДЕ є стратегічним інструментом забезпечення енергетичного суверенітету, автономії та комплексної енергетичної безпеки держави.

У документі констатовано, що «збройна агресія російської федерації проти України має значний негативний вплив на енергетичну галузь України. Цілеспрямовані ракетні удари та атаки безпілотними літальними апаратами на об'єкти критичної енергетичної інфраструктури призвели до виникнення дефіциту генеруючих та розподільчих потужностей, наслідком чого періодично вимушено обмежується електропостачання значної кількості споживачів». Негативного впливу зазнало й функціонування галузі відновлюваної енергетики. Так, станом на початок 2022 року загальний обсяг встановленої потужності об'єктів відновлюваної електроенергетики за «зеленим» тарифом становив більше 9,5 ГВт, а обсяг інвестицій в галузь понад 12 млрд. доларів США. Унаслідок вторгнення

російської федерації на територію України у 2022 році було окуповано близько 25% встановленої потужності відновлюваної енергетики. Крім цього, внаслідок цілеспрямованої збройної агресії регулярно виводяться з ладу об'єкти генерації та розподілу електроенергії за допомогою ВДЕ.

Визначальним для нашого дослідження є прийняття у жовтні 2024 року Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики», який принципів національної кліматичної політики визначено впровадження кліматичного порядку денного в усі галузі економіки, сфери державного управління, а також у документи планування державного та місцевого рівнів, які врегульовують питання повоєнного відновлення України з метою ефективного подолання наслідків збройної агресії російської федерації.

Відзначимо, що, по суті, це є першим рамковим нормативним актом в сфері протидії негативним змінам клімату. Важливим для розвитку правового регулювання вважаємо нормативне закріплення термінологічного апарату з питань, що стосуються клімату, що дозволяє в подальшому уніфікувати тлумачення понять та використання декількох назв для одного явища. Цим законом встановлено, що державна кліматична політика має на меті досягнення кліматичної нейтральності України до 2050 року, забезпечення пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї, низьковуглецевого та сталого розвитку, екологічної, продовольчої та енергетичної безпеки України. Проміжною ціллю зафіксовано зменшення обсягів емісії парникових газів як мінімум на 65% до 2030 року відповідно до рівня 1990 року. Нормативним актом закріплено основні засади державного регулювання та управління в цій сфері, основні засади наукового забезпечення, а також механізми та інструменти для досягнення цілей державної кліматичної політики. Водночас, слід констатувати, що його норми мають здебільшого характер м'якого права і не передбачають механізмів відповідальності за його невиконання.

У грудні 2024 року під час форуму «Україна на COP29: досягнення, виклики, перспективи» відбулася національна презентація основних елементів оновленої довгострокової Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. Заступниця Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Вікторія Киреєва відзначила, що представлена стратегія стане важливим кроком та інструментарієм для зеленого переходу України. «Оновлена СНВР повністю відповідає кліматичним цілям ЄС і Паризькій угоді, що підкреслює належність України до спільноти прогресивних країн, що активно борються зі змінами клімату». 18 листопада 2024 року основні елементи цієї стратегії були репрезентовані на 29-й Конференції ООН зі зміни клімату.[19]

[19] ПРООН допомагає уряду України розробити оновлену Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/proon-dopomahaye-

29 жовтня 2025 р. Кабінет Міністрів України схвалив Другий Національно визначений внесок (далі – НВВ) до Паризької угоди[20], фактично оновивши стратегію низьковуглецевого розвитку від 2018 року. Він передбачає скорочення викидів більш ніж на 65% від рівня 1990 року до 2035 року. «Оновлена Стратегія формує чіткий, науково обґрунтований курс для трансформації української економіки у напрямку сталого розвитку. В умовах повоєнного відновлення та одночасного вектору до євроінтеграції саме ця Стратегія забезпечує узгодженість державної політики із зобов'язаннями за Паризькою угодою, з новим НВВ та з вимогами європейських кліматичних норм»[21].

У Стратегії комплексно оцінено обсяг інвестицій, необхідних для досягнення цілей, та визначено джерела їх фінансування, зокрема інструменти «зеленого фінансування» та механізми Паризької угоди. Наразі Мінекономіки впроваджує відповідний інструментарій для декарбонізації промисловості та забезпечення доступу до міжнародних фондів через запуск національної системи торгівлі викидами й ринкових механізмів статті 6 Паризької угоди.

Названа стратегія наразі є базовим документом державного планування рамкового характеру, який трансформує декларативні кліматичні наміри у чітку систему правових орієнтирів. Як акт «м'якого права», вона реалізує інтеграційну функцію, зобов'язуючи органи державної влади узгоджувати секторальне регулювання в енергетиці, промисловості, транспорті та аграрному секторі із вектором на декарбонізацію та метою досягнення кліматичної нейтральності. Окрім цього, Стратегія закладає нормативне підґрунтя для переходу від суто адміністративних заборон до ринкових інструментів контролю за емісією, зокрема через оптимізацію екологічного податку на викиди CO_2 та створення правових передумов для запуску національної системи торгівлі викидами.

Для потреб покриття витрат на впровадження енергоефективних заходів суб'єкти господарювання можуть звернутися за підтримкою до Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації. Фонд створений у 2023 році (доповнення до Бюджетного кодексу України, внесені Законом

uryadu-ukrayiny-rozrobyty-onovlenu-stratehiyu-nyzkovuhletsevoho-rozvytku-do-2050-roku (дата звернення – 08.06.2026)

[20] Довгострокова стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://me.gov.ua/view/ba4565a8-544b-4c90-af84-49b2b718f629 (дата звернення – 08.06.2026)

[21] МРГ з питань координації подолання наслідків зміни клімату схвалила оновлену Довгострокову стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/7d3266ad-bc03-422c-b9b3-860e9cc595d3?lang=uk-UA&title=MrgZPitanKoordinatsiiPodolanniaNaslidkivZminiKlimatuSkhvalilaOnovlenuDovgostrokovuStrategiiuNizkovugletsevogoRozvitkuUkrainiDo2050-Roku (дата звернення – 10.06.2026)

України № 3035-IX від 11 квітня 2023 р.) та розпочав свою діяльність у 2024 році (постанова КМУ від 21 червня 2024 р. № 761).

3. Заходи запобігання змінам клімату за законодавством України

Наступним вважаємо за доцільне проаналізувати нормативне регулювання впровадження заходів, спрямованих на запобігання зміни клімату та відображення у нормах матеріального права положень документів державного планування. На жаль, в Україні клімат поки не визнається самостійним об'єктом правової охорони. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» лише в 2025 році з'явились окремі положення щодо запобігання зміні клімату.

Певне регулювання діяльності, що впливає на зміну клімату, міститься лише в Законі України «Про охорону атмосферного повітря». Одна з його статей зобов'язує юридичних та фізичних осіб забезпечити поступове скорочення, а в подальшому – повне припинення виробництва та використання озоноруйнівних хімічних речовин, а також вживати заходів для мінімізації емісії сполук, накопичення яких в атмосфері призводить до негативних кліматичних змін. У деяких інших законах лише згадується слово «клімат» без будь-яких додаткових правових механізмів боротьби зі зміною клімату. Наприклад, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» визначено, що вплив на довкілля пов'язано з будь-якими наслідками планованої діяльності, у тому числі кліматичними (ст. 1), а Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» наслідки для навколишнього середовища визначено як ймовірні наслідки для клімату як складову впливу на довкілля.

Окрема група нормативних актів спрямована на врегулювання діяльності, яка пов'язана з озоноруйнівними речовинами та парниковими газами: з їх продукуванням та обліком.

Так, Закон України «Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами» визначає, що провадити операції з контрольованими речовинами мають право лише фізичні особи-підприємці або юридичні особи, які набули статусу оператора контрольованих речовин шляхом внесення до відповідного реєстру. Закон покладає на операторів контрольованих речовин низку чітких екологічних та організаційних обов'язків, спрямованих на запобігання зміні клімату та захист озонового шару. У межах своєї діяльності суб'єкти господарювання зобов'язані впроваджувати заходи для зниження обсягів споживання контрольованих речовин, орієнтуючись на перелік, затверджений Міндовкілля. Даний нормативний акт суворо забороняє неконтрольовані викиди вказаних речовин в атмосферне повітря, вимагаючи від операторів забезпечувати їх

оперативне збирання й ізольоване зберігання в герметичних ємностях для подальшого відновлення (ресайклінгу) або безпечного знищення.

З метою забезпечення прозорості ринку та інформування споживачів, суб'єкти господарювання зобов'язані маркувати обладнання та товари, а також зазначати в супровідних інструкціях точні дані про потенціал глобального потепління та озоноруйнівну спроможність речовин ще до моменту їх імпорту, експорту чи продажу.

Водночас, виробництво контрольованих речовин (перелік цих речовин наведено у додатках до закону) в Україні заборонено. Під заборону потрапляє також вивільнення таких речовин у довкілля. У разі виявлення такого інциденту, оператори контрольованих речовин зобов'язані забезпечити негайне усунення витоку речовин протягом не більше 14 днів.

Особлива увага в законі приділяється кадровому забезпеченню та технічному контролю: оператори мають організовувати регулярне навчання та сертифікацію власного персоналу, а до проведення обов'язкових перевірок обладнання на предмет витоків залучати виключно фахівців із підтвердженою кваліфікацією. Крім цього, правовий режим роботи з контрольованими речовинами передбачає суворий внутрішній облік усіх операцій та регулярне подання звітності до уповноважених державних органів, що дозволяє забезпечити повну простежуваність обігу екологічно небезпечних газів.

В той же день, що і вищеописаний (12 грудня 2019), був прийнятий Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів». Він є черговим кроком на шляху імплементації acquis communautaire та розроблений з метою імплементації Директиви 2003/87/ЄС. Законом визначено основні принципи і у цій сфері, а також запроваджено Єдиний реєстр з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів. Зазначений реєстр ведеться державною мовою і функціонує для централізованого збирання, накопичення, зберігання, обробки та обліку даних, а також документів, згенерованих програмними засобами системи на виконання законодавства у сфері МЗВ та завантажених користувачами через електронні кабінети відповідно до затверджених в установленому порядку процедур.

Ведення реєстру, а також технічне, технологічне та програмне забезпечення його роботи, захист і збереження відомостей, які містяться у ньому, покладається на держателя та технічного адміністратора Єдиного реєстру – Міндовкілля (наказ Міндовкілля від 8 червня 2021року № 370).

КМУ затверджує перелік видів діяльності, в результаті провадження яких викиди парникових газів підлягають моніторингу, звітності та верифікації (далі – МЗВ) (постанова КМУ від 23 вересня 2020 року № 880). Установки, з яких здійснюються викиди парникових газів у результаті

провадження таких видів діяльності, підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі.

Закон регулює три послідовні етапи роботи з викидами великих промислових об'єктів (установок).

1. Моніторинг. На початковому етапі, згідно зі статтею 11 зазначеного Закону, кожен суб'єкт господарювання, чиї виробничі потужності підпадають під затверджений державою перелік, зобов'язаний розробити індивідуальний план моніторингу. Цей документ детально визначає методику збору первинних даних, специфіку розрахунків або прямих вимірювань обсягів емісії, після чого він подається в електронній формі на затвердження до Міндовкілля через Єдиний державний реєстр МЗВ. Протягом усього календарного року оператор здійснює безпосередній моніторинг відповідно до Порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що передбачає щоденний облік використаного палива, сировини та аналіз вмісту вуглецю у виробничих процесах.

2. Звітність. Після завершення звітного періоду оператор складає підсумковий звіт про викиди парникових газів, який, відповідно до статті 12 Закону, підлягає обов'язковій незалежній перевірці. На основі зібраних даних складається офіційний річний звіт за єдиною державною формою.

3. Верифікація. Процедуру верифікації проводить акредитована особа – верифікатор, яка оцінює точність проведених розрахунків, здійснює візит на виробничий майданчик та видає офіційний верифікаційний висновок. Фінальним етапом є подання верифікованого звіту разом із позитивним висновком експерта до Міндовкілля через електронний реєстр у встановлені законом терміни.

Головна мета процедур, запроваджених цим законом, – отримати точні, перевірені та прозорі дані щодо викидів парникових газів. Адже допоки на рівні держави не зафіксовані реальні обсяги викидів – не можливо впроваджувати квоти чи екологічні штрафи європейського зразка.

На виконання цього закону 23 вересня 2020 року КМУ затвердив Порядок здійснення моніторингу та звітності щодо викидів парникових газів (постанова від 23.09.2020 № 960). Цей нормативний акт визначає, що оператор здійснює моніторинг та звітність щодо викидів парникових газів відповідно до вимог закону, цього Порядку та інших нормативно-правових актів у сфері МЗВ. Принципами здійснення моніторингу та звітності є повнота, узгодженість та співставність у часі, прозорість, точність, достовірність, постійне вдосконалення.

Відповідно до порядку, звітність та моніторинг повинні бути максимально повними та включати викиди всіх газів, які продукуються в результаті ведення відповідного виду діяльності, від технологічних процесів та спалювання з усіх точок викидів відповідних речовин та від усіх матеріальних потоків, які відносяться до відповідного виду діяльності.

Повнота має досягатися за рахунок недопущення подвійного обліку викидів парникових газів та вжиття адекватних заходів для запобігання відсутності відомостей про викиди парникових газів протягом звітного періоду.

Процедури моніторингу та звітності щодо емісії парникових газів мають відповідати принципам узгодженості й часової співставності. Для дотримання цих вимог оператор зобов'язаний застосовувати уніфіковані методики моніторингу та сталі набори вихідних даних. Безпосередній моніторинг за викидами парникових газів здійснюється оператором у суворій відповідності до затвердженого Мінекономіки плану моніторингу.

3 лютого 2021 року Міндовкілля затвердило Порядок державної реєстрації установок у Єдиному реєстрі з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (наказ № 75). Дія цього Порядку поширюється на операторів установок, на яких провадиться один або більше видів діяльності, які входять до Переліку видів діяльності, викиди парникових газів в результаті провадження яких підлягають моніторингу, звітності та верифікації. До такого переліку, серед іншого, належать, переробка нафти, виробництво чавуну або сталі, виробництво вапна, азотної кислоти, аміаку тощо.

Варто відзначити, що повномасштабне вторгнення мало свій негативний вплив і на реалізацію процедур МЗВ. Так, у 2022 році обов’язковість системи МЗВ фактично була поставлена на паузу. Загалом, динаміку виконання закону можна розділити на два етапи.

Етап 1. 2022-2024 роки, який умовно можна назвати «пільговий період». Одразу після введення воєнного стану на рівні держави були зняті жорсткі регуляторні вимоги. Метою таких рішень було зменшення тиску на бізнес. Звітування та моніторинг перевели на добровільну основу. Більшість підприємств зупинили процес верифікації через брак коштів, руйнування потужностей, безпекові ризики чи окупацію територій. Офіційна звітність за 2021, 2022 та 2023 роки офіційно визнана необов’язковою.

Етап 2: Відновлення обов’язковості процедур (з 2025 р.). Цей етап започатковано в результаті прийняття Закону № 4187-IX, який набрав чинності з 1 лютого 2025 року. Цей нормативний акт повністю відновив обов’язковий моніторинг, звітність та верифікацію. Відтак, суб’єкти господарювання, що підпадали під вимоги (переважно велика енергетика та важка промисловість), зобов’язані подати повністю верифікований звіт за 2024 рік. Дедлайн для подачі було встановлено до 31 грудня 2025 року, щоб бізнес встиг адаптуватися до воєнних реалій.

Слід зазначити, що сучасне екологічне законодавство враховує виклики воєнного стану, тому підприємства, чиї потужності були фізично зруйновані, законсервовані, розташовані в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, законодавчо звільнені від обов’язку здійснювати моніторинг та звітувати перед уповноваженими державними

органами, тоді як для стабільно працюючих підприємств у тилових регіонах ця процедура є повністю обов'язковою.

Відомо, що для того, щоб норма закону виконувалась, далеко не завжди достатньою є суто її наявність. Здебільшого, для неухильного виконання встановлених законом вимог, необхідними є належний контроль та притягнення до юридичної відповідальності.

Законом України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» внесено доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, введено такий склад правопорушення як «порушення оператором установки вимог законодавства у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» (стаття 91-6) та «порушення верифікатором процедур верифікації звіту оператора про викиди парникових газів» (стаття 172-1-2). Санкції цих статей передбачають відповідальність у вигляді штрафу від п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік в залежності від кваліфікуючих обставин.

У грудні 2019 року було прийнято, а в червні 2020 року введено в дію Закон України «Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами». Озоноруйнівні речовини та фторовмісні парникові гази віднесені до категорії «контрольовані речовини». Законом заборонено виробництво контрольованих речовин та визначено основні принципи їх імпорту в Україну. Право на здійснення операцій з підконтрольними речовинами надано лише особам, які внесені до Єдиного державного реєстру операторів підконтрольних речовин. Зазначені особи зобов'язані вживати заходів щодо зменшення споживання підконтрольних речовин, запобігання викидам підконтрольних речовин в атмосферне повітря, забезпечити своєчасний збір і зберігання в герметичній тарі підконтрольних речовин для переробки або утилізації. З червня 2021 року маркування продуктів, які містять або використовують контрольовані речовини, є обов'язковим. Додаток до закону містить перелік контрольованих речовин, їхній озоноруйнівний потенціал та потенціал глобального потепління.

Важливим з точки зору запобігання змінам клімату, на нашу думку, є й блок нормативних актів, яким врегульовано альтернативну енергетику та альтернативні види палива.

Зупинимо свою увагу на Законі України «Про альтернативні види палива». На виконання вимог угоди про асоціацію та з метою адаптації українського законодавства ЄС до Закону України у 2016 році до нього були внесені зміни, спрямовані на спрощення умов провадження підприємницької діяльності у сфері виробництва біологічних видів палива. Зокрема, скасовано вимоги до державного реєстру та суб'єктів

господарювання, які здійснюють господарську діяльність у сфері виробництва, зберігання та впровадження рідкого біологічного палива та біогазу.

Варто відзначити, що цей закон покликаний стати ефективним інструментом кліматичної мітигації через системне витіснення викопного палива з енергетичного та транспортного секторів економіки країни. Роль цього акта у запобіганні зміні клімату виявляється насамперед у створенні правових та економічних умов для переходу до вуглецево-нейтральних технологій. Завдяки законодавчому врегулюванню використання різних видів біопалива (біогазу, біоетанолу, біодизелю та твердої біомаси), спалювання яких не збільшує загальний обсяг парникових газів в атмосфері. Закон закладає підвалини для декарбонізації тепло- та електрогенерації.

Важливим кроком у розвитку кліматичного законодавства стало інтегрування у 2023 році у правове поле відновлюваного водню та синтетичного палива, які розглядаються як перспективна заміна природного газу для найбільш енергоємних галузей важкої промисловості.

Особливе значення в контексті протидії кліматичним змінам має правове регулювання транспортного сектору, який традиційно є одним із найбільших джерел антропогенного забруднення. У межах гармонізації екологічного законодавства України з вимогами Директиви ЄС про відновлювані джерела енергії були впроваджені обов'язкові екологічні квоти, що зобов'язують нафтотрейдерів додавати певну частку рідкого біопалива до традиційного моторного пального. Такі заходи покликані забезпечити планомірне та прогнозоване зниження викидів парникових газів автомобільним транспортом.

Використання біопалива замість звичайного нафтового бензину допомагає знизити загальний рівень парникових газів. Біопаливо вважається вуглецево-нейтральним, оскільки, при його згоранні, у повітря виділяється рівно стільки вуглекислого газу, скільки рослини встигли поглинути з атмосфери під час свого росту, завдяки чому не порушується природний баланс[22].

Важливо звернути увагу і на новації 2024 року. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язковості використання рідкого біопалива (біокомпонентів) у галузі транспорту» став важливим інструментом у боротьбі за збереження клімату та зменшення шкідливих викидів в атмосферу. Він зобов'язує мережі автозаправних станцій додавати до пального певну частку біоетанолу. До цього додавання екологічних компонентів було добровільною справою кожного виробника, через що ринок користувався здебільшого звичайними нафтопродуктами.

[22] Що таке біоетанольне паливо і які його переваги? URL: https://surl.li/yajctn (дата звернення – 09.06.2026)

Звертаємо увагу на те, що нормативні вимоги щодо відносного обсягу біопалива у бензині постійно змінюються. Так, відповідно до вимог закону від 2024 року (№ 3769-IX від 4.06.2024) з 1 травня 2025 року у всіх видах бензину автомобільного, який реалізується на території України, крім бензину з октановим числом 98 і вище та для пального, яке поставляється для потреб Міноборони та державного матеріального резерву, вміст біопалива мав становити не менше 5%. У лютому 2026 року були внесені доповнення (закон № 4777-IX 10.02.2026), відповідно до яких вимоги посилились і з 1 липня 2026 року вміст біопалива заплановано підняти до 7%.

Водночас, як свідчать експерти, на сьогодні (кінець травня 2026) проведення заходів державного нагляду (контролю) та державного ринкового нагляду щодо дотримання паливними ритейлерами вимог законодавства про біокомпоненти є юридично неможливим через відсутність належного нормативно-правового механізму[23]. Відповідно до чинного законодавства, будь-який захід контролю здійснюється виключно на підставі та в межах уніфікованих форм актів, що містять вичерпний перелік питань для перевірки суб'єктів господарювання. Наразі Закон України «Про альтернативні види палива» не включено до переліку нормативно-правових актів, на підставі яких формуються зазначені контрольні питання. З огляду на це, органи державного нагляду позбавлені правових підстав та процесуальних інструментів для перевірки дотримання вимог щодо обов'язкового вмісту біоетанолу, а також для фіксації відповідних правопорушень у направленнях на перевірку.

Як слушно зазначають науковці та практики, енергетичний сектор є як основним джерелом викидів парникових газів, так і ключовим напрямком боротьби зі зміною клімату через розширення використання відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності. Досягнення цілей Паризької угоди вимагає глибокої енергетичної трансформації у напрямку низьковуглецевої економічної моделі.

Унаслідок енергетичної кризи, спричиненої повномасштабною агресією Росії проти України у 2022 році, Європейський Союз створив багаторівневу систему реагування, в основі якої лежить взаємодія між Регламентом (ЄС) № 2018/1999 про управління Енергетичним союзом та кліматичними заходами, антикризовим планом REPowerEU та структурним пакетом «Fit for 55». Ця послідовність відображає логіку європейського управління енергетикою та кліматом: спочатку інституційна база, потім надзвичайні заходи і, нарешті, довгострокові структурні реформи. Регламент (ЄС) 2018/1999 про управління Енергетичним союзом та кліматичні дії встановлює інституційну архітектуру, згідно з якою визначаються вимоги до розробки Національних енергетичних та кліматичних планів (NECP). Цей акт ЄС об'єднує попередні розрізнені

[23] Як український ринок бензину готується до біоетанольної програми 2.0 з 1 липня. URL: https://www.nefterynok.info/novosti/yak-ukrainskiy-rinok-benzinu-gotutsya-do-bioetanolnoi-programi-20-z-1-lipnya (дата звернення – 09.06.2026)

зобов'язання щодо кліматичного та енергетичного планування, згідно з якими держави-члени зобов'язані готувати та регулярно оновлювати національні енергетичні плани на 10 років[24].

Для цілей нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати зміст окремих положень Закону України «Про альтернативні джерела енергії». Він є фундаментальним правовим інструментом декарбонізації національної економіки та безпосередньо спрямований на виконання міжнародних кліматичних зобов'язань України в межах Паризької угоди. Аналіз положень цього закону дає можливість визначити його ключові механізми, які мають безпосередній превентивний вплив на процеси глобальної зміни клімату шляхом трансформації енергетичного сектору. Закон закріплює пріоритетність розвитку відновлюваної енергетики, визначаючи правові, економічні та організаційні засади використання енергії сонця, вітру, геотермальних джерел, гідроенергії та біомаси. Встановлення державою чіткого курсу на поступове заміщення викопного палива (вугілля, газу та нафтопродуктів) альтернативними джерелами створює правове підґрунтя для зниження вуглецевої місткості промислового виробництва.

Військова агресія російської федерації та систематичні удари по об'єктам енергогенерації, трансформації та транспортування зумовили зміни та окремі вдосконалення механізмів закону, змістивши акцент із суто екологічних цілей на забезпечення національної безпеки та стійкості енергосистеми. Цей баланс реалізовано за такими наступними напрямами.

Стимулювання децентралізації генерації. Традиційна екологічна доцільність підтримки відновлюваних джерел енергії трансформувалася в інструмент захисту критичної інфраструктури. Законодавче стимулювання будівництва розподілених об'єктів (локальних сонячних, вітрових та біогазових установок) безпосередньо біля споживачів забезпечує автономність регіонів. Водночас з точки зору збереження стану довкілля, це мінімізує необхідність відбудови екологічно брудних вугільних ТЕС.

Трансформація моделей ринкової підтримки. З метою стабілізації енергоринку та зменшення навантаження на державний бюджет в умовах руйнування інфраструктури відновлювальних джерел енергії, законодавець запровадив механізм Net Billing замість класичного «зеленого тарифу». За умовами «зеленого тарифу» суб'єкт продавав усю згенеровану електроенергію за фіксованою ціною, а для власних потреб купував за стандартним тарифом. Різниця і була заробітком. Оновлена модель взаємодії держави і власника альтернативного джерела енергії дозволяє споживачам постачати надлишки чистої енергії в мережу за ринковими цінами, тобто спочатку згенерована енергія покриває потреби господарства

[24] Bratko I. Anti-Crisis Instruments of The Eu's Climate Law in Response to the War in Ukraine. *Actual Problems of International Relations*. 2025. № 1. 116-122. DOI: https://doi.org/10.17721/apmv.2025.165.1.116-122 (дата звернення – 09.06.2026)

і аж потім її надлишок передається в мережу. Це зберігає інвестиційний потенціал декарбонізації та запобігає фінансовому дефолту галузі. Водночас, як стверджують практики, наразі існують деякі проблеми з реалізацією цього механізму.

Оптимізація дозвільних та процесуальних процедур. Для оперативного заміщення втрачених потужностей було спрощено порядок ліцензування, землевідведення та приєднання об'єктів альтернативної енергетики (зокрема когенераційних та біомасових установок) до мереж. Це забезпечило швидку інтеграцію нових безвуглецевих об'єктів в енергосистему за спрощеною юридичною процедурою.

Стимулювання розвитку розподіленої генерації та використання відновлюваних джерел на рівні кінцевих споживачів (зокрема, домогосподарств і малих підприємств) є, на нашу думку, важливим кліматорегулюючим аспектом закону. Це мінімізує технологічні втрати енергії в магістральних та розподільчих мережах, підвищуючи загальну енергоефективність системи та опосередковано зменшуючи потребу в додатковому спалюванні палива. Окрім того, законодавче врегулювання сфери використання біомаси та біогазу забезпечує утилізацію органічних відходів аграрного сектору, що запобігає неконтрольованому виділенню метану у процесі їхнього гниття, посилюючи загальний екологічний ефект.

Окремо в контексті запобігання змінам клімату варто звернути увагу на блок правового регулювання присвячено питанням енергетичної ефективності. Закон України від 22 червня 2017 року «Про енергетичну ефективність будівель», прийнятий відповідно до Директиви 2010/31/ЄС, запровадив сертифікацію енергетичної ефективності будівель. Вона проводиться для об'єктів будівництва та існуючих будівель з метою оцінки відповідності енергетичної ефективності встановленим мінімальним вимогам до енергетичної ефективності будівель та надання рекомендацій щодо підвищення рівня енергетичної ефективності будівлі. З метою підтримки заходів з енергозбереження у 2017 році було створено Фонд енергоефективності.

21 жовтня 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про енергетичну ефективність». Цей нормативний акт спрямований на імплементацію acquis communautaire Європейського Союзу у відповідній сфері. Він запроваджує механізми посилення енергетичної безпеки, збереження первинних енергетичних ресурсів, скорочення викидів парникових газів, зменшення енергетичної бідності та забезпечення сталого економічного розвитку. Значна увага у законі приділена економічному стимулюванню енергоефективності у сферах передачі та розподілу електричної енергії, транспортування та розподілу природного газу, а також теплопостачання. Сформульовано основні засади стимулювання споживачів до впровадження енергоефективних заходів.

Попри військову агресію зі сторони російської федерації, Україна продовжила вдосконалювати законодавство у сфері енергоефективності.

Зокрема, нормативно закріплено правовий інструментарій декарбонізації через імплементацію базових термінів та стандартів кліматичного права ЄС у національне законодавство. Ключовою новелою стало створення у 2024 році Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації поряд із вже існуючим Державним фондом енергоефективності. Новостворений фонд що забезпечує цільове спрямування коштів від екологічного податку за викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення. Кошти фонду можуть спрямовуватися на фінансове забезпечення заходів, стратегічних документів і публічних інвестиційних проектів у сферах енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії, впровадження альтернативних видів палива та декарбонізації економіки. Окрім цього, фінансування передбачає підтримку ринкових інструментів, включаючи кредитування, лізинг, факторинг, енергосервіс і гарантування екологічних заходів тощо. Окремим напрямом бюджетних видатків є обслуговування та виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, отриманими державою для підготовки й реалізації публічних інвестиційних проектів у сфері чистої енергетики та зниження вуглецевого сліду.

Окрім того, змінами 2024 року було запроваджено обов’язкове місцеве енергетичне планування для громад та інтеграцію показників скорочення парникових газів у процедури обов’язкового енергетичного аудиту суб’єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження особливостей становлення та розвитку кліматичного законодавства України в контексті євроінтеграції можемо сформулювати наступні висновки.

Констатовано, що на сучасному етапі кліматична безпека трансформувалася із суто екологічної проблеми у фундаментальну складову системи міжнародної безпеки, сталого розвитку та реалізації прав людини. Правове регулювання у цій сфері вимагає системного переходу від декларативних екологічних намірів до жорстких регуляторних та адміністративно-правових інструментів декарбонізації. Особливої гостроти цей процес набуває для України, де збройна агресія російської федерації завдає непоправної шкоди екосистемам через масивні викиди парникових газів від детонації боєприпасів та руйнування промислової інфраструктури, що прямо дестабілізує кліматичну систему й потребує правового осмислення в контексті повоєнного «зеленого відновлення.

Аналіз нормативних актів Європейського Союзу дозволяє зробити висновок про те, що політика ЄС спрямована на розробку заходів щодо сталого розвитку та спільну відповідальність країн за стан навколишнього середовища. Правове регулювання можуть бути поділені на те, що створює передумови кліматичної нейтральності, та те, що безпосередньо її забезпечує. Ключовою тенденцією права ЄС є взаємозв’язок і

взаємодоповненя кліматичного та енергетичного законодавства, де стимулювання відновлюваних джерел енергії та декарбонізація розглядаються як взаємопов'язані та взаємозалежні правові інститути.

Під впливом Угоди про асоціацію з ЄС та міжнародних зобов'язань за Паризькою угодою, законодавство України здійснило помітний крок уперед від фрагментарних згадок клімату в галузевих законах до початку формування окремого правового інституту. Важливими етапами цього процесу стало послідовне ухвалення документів стратегічного державного планування та нормативних актів, спрямованих на реалізацію державної кліматичної політики. Важливими етапами цього процесу стало послідовне ухвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату до 2035 року, Національного плану дій з відновлюваної енергетики до 2030 року, оновленої Другим НВВ Стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 року, а також запуск Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації як фінансово-правового інструменту підтримки екологічних заходів. Не можемо обійти увагою й прийняття законів України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та «Про основні засади державної кліматичної політики». Останній, фактично став першим рамковим нормативним актом в сфері протидії негативним змінам клімату в нашій державі.

Водночас, потрібно погодитись із тезою Балюк Г.І. та Власенко Ю.Л. про те, що «незважаючи на прийняття стратегічних документів і спеціального законодавства, правовий режим клімату як об’єкта еколого-правової охорони залишається фрагментарним і потребує концептуального уточнення».[25] Наразі більшість законодавчих норм мають характер «м’якого права», носять переважно декларативно-організаційний характер і не містять дієвих механізмів юридичної відповідальності за їх невиконання (є фрагментарні норми в КУпАП з досить невисокими санкціями). Окрему увагу привертає неможливість проведення заходів державного контролю у цій сфері через прогалини у правовому регулюванні.

Крім того, в Україні клімат досі не отримав статусу самостійного об’єкта безпосередньої правової охорони у базовому Законі «Про охорону навколишнього природного середовища», залишаючись інтегрованим у загальний режим охорони атмосферного повітря.

АНОТАЦІЯ

У роботі проведено комплексний теоретико-правовий аналіз формування та розвитку правового режиму охорони клімату в Україні крізь

[25] Балюк Г.І., Власенко Ю.Л. Формування правового режиму клімату в Україні: імплементація європейських та міжнародних стандартів. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2026, № 2.2. С. 14. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.1 (дата звернення – 06.06.2026)

призму євроінтеграційних процесів та глобальних безпекових викликів. Особливу увагу приділено дослідженню заходів, які вживаються державою задля мінімізації руйнівного впливу збройної агресії російської федерації на екосистему та кліматичну систему (зокрема внаслідок масштабних емісій парникових газів і забруднення атмосферного повітря).

Констатовано трансформацію кліматичної безпеки у фундаментальну складову міжнародної безпеки, що в національному вимірі потребує переходу від декларативних екологічних намірів до жорстких правових інструментів декарбонізації, особливо в контексті подолання наслідків збройної агресії російської федерації та повоєнного «зеленого відновлення».

Автором детально проаналізовано структуру кліматичного права Європейського Союзу, запропоновано класифікацію його нормативного масиву на акти, що створюють передумови кліматичної нейтральності, та акти, що безпосередньо її забезпечують.

Крізь призму цілей Паризької угоди верифіковано пріоритетні вектори вітчизняної енергетичної політики, орієнтовані на інтенсифікацію використання відновлюваних джерел енергії та зміцнення енергетичної незалежності держави.

У роботі значну увагу приділено аналізу державних програм і стратегій з питань охорони клімату та дотичних галузей. Детально досліджено норми законодавства України у цій сфері. Виявлено ключові недоліки вітчизняного регулювання, серед яких відзначено переважно декларативний характер багатьох нормативних положень та відсутність ефективних механізмів юридичної відповідальності.

Література

1. Балюк Г.І., Власенко Ю.Л. Формування правового режиму клімату в Україні: імплементація європейських та міжнародних стандартів. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2026, № 2.2. С. 13-20. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.1 (дата звернення – 06.06.2026)

2. Оверковська Т. К. Правові засади охорони клімату в Україні. *Право і суспільство.* 2022. № 6. С. 145-151. DOI https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.22 (дата звернення – 06.06.2026)

3. Хімічне забруднення від бойових дій. URL: https://lg.dei.gov.ua/post/1479 (дата звернення – 06.06.2026)

4. Voigt C. The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*. 2023. Vol. 32, No. 2. P. 237–249. DOI: https://doi.org/10.1111/reel.12514 (дата звернення – 06.06.2026)

5. Гетьман А.П., Лозо В.І. Правовий захист клімату Землі: історична динаміка, основні компоненти й перспективи розвитку Кіотського процесу. *Проблеми законності.* 2012. Вип. 120. С. 104-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2012_120_13 (дата звернення – 06.06.2026)

6. Малишева Н. Р. Етичні принципи – правові норми: діалектика взаємодії (роздуми в контексті прийняття Декларації етичних принципів, пов'язаних зі зміною клімату). *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 176-183. URL: https://pravova-derzhava.org/pravova-derjava-issue-29-2018-176 (дата звернення – 06.06.2026)

7. Прохоренко К.А. Клімат як об'єкт еколого-правової охорони в України: автореф дис. канд.юрид.наук: 12.00.06. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2013. 16 с.

8. Кузнєцова С.В. Становлення правового регулювання охорони клімату в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки.* 2014. Вип. 64. С. 297-304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_44 (дата звернення – 06.06.2026)

9. Кузнєцова С.В. Правові засади формування в Україні концепції низьковуглецевого зростання та охорони клімату. *Правова держава*. 2015. Вип. 26. С. 319-327. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2015_26_40 (дата звернення – 06.06.2026)

10. Романко С.М. Кліматичні стратегії міст як політико-правовий інструмент адаптації до зміни клімату. Екологічне право, 2016, №1-2, С. 119-121. URL: http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/38.pdf дата звернення – 06.06.2026)

11. Сушик О.В. Правова характеристика паризької угоди як основи формування національної політики протидії змінам клімату (кліматичної політики). *Нове українське право*. Вип. 4, 2021. С. 124–130. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.19 (дата звернення – 06.06.2026)

12. Ігнатенко І.В., Лейба Л.В. Правове регулювання просторового планування в контексті кліматичних змін. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025 № 2. С. 450-457. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.65 (дата звернення – 06.06.2026)

13. Ковбас І.В., Струтинська-Струк Л.В., Зетко Б.І. Адміністративно-правове регулювання питання кліматичної нейтральності у Європейському Союзі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 44. С. 399-408. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15482225 (дата звернення – 06.06.2026)

14. Прийнято Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://legalhub.online/energetyka/pryjnyato-strategiyu-nyzkovugletsevogo-rozvytku-ukrayiny-do-2050-roku/ (дата звернення – 06.06.2026)

15. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/LEDS_ua_last.pdf (дата звернення – 06.06.2026)

16. Довгострокова стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://me.gov.ua/download/ba4565a8-544b-4c90-af84-49b2b718f629/file.pdf (дата звернення – 04.06.2026)

17. ПРООН допомагає уряду України розробити оновлену Стратегію низьковуглецевого розвитку до 2050 року. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/proon-dopomahaye-uryadu-ukrayiny-rozrobyty-onovlenu-stratehiyu-nyzkovuhletsevoho-rozvytku-do-2050-roku (дата звернення – 08.06.2026)

18. Довгострокова стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://me.gov.ua/view/ba4565a8-544b-4c90-af84-49b2b718f629 (дата звернення – 08.06.2026)

19. МРГ з питань координації подолання наслідків зміни клімату схвалила оновлену Довгострокову стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/7d3266ad-bc03-422c-b9b3-860e9cc595d3?lang=uk-UA&title=MrgZPitanKoordinatsiiPodolanniaNaslidkivZminiKlimatuSkhvalilaOnovlenuDovgostrokovuStrategiiuNizkovugletsevogoRozvitkuUkrainiDo2050-Roku (дата звернення – 10.06.2026)

20. Що таке біоетанольне паливо і які його переваги? URL: https://surl.li/yajctn (дата звернення – 09.06.2026)

21. Як український ринок бензину готується до біоетанольної програми 2.0 з 1 липня. URL: https://www.nefterynok.info/novosti/yak-ukrainskiy-rinok-benzinu-gotutsya-do-bioetanolnoi-programi-20-z-1-lipnya (дата звернення – 09.06.2026)

22. Bratko I. Anti-Crisis Instruments of The Eu's Climate Law in Response to the War in Ukraine. *Actual Problems of International Relations.* 2025. № 1. 116-122. DOI: https://doi.org/10.17721/apmv.2025.165.1.116-122 (дата звернення – 09.06.2026)

Information about the author:
Kozmuliak Kateryna Andriivna,
PhD (in Law),
Assistant Professor at the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
19, Universytetska str., Chernivtsi, 58012, Ukraine